

ТРАНСПОЗИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРИСЛІВНИКІВ ЛОКАТИВНОСТІ

Стаття присвячена аналізу транспозиційних можливостей прислівників локативності. У ході дослідження проведено поділ прислівників локативності на 4 загальні субкатегорії, розроблено 2 лексико-семантичних графи для їхніх основних субкатегорій, визначено транспозиційний потенціал кожної з субкатегорій.

Ключові слова: транспозиція, антропоцентризм, субкатегорія дальньої локативності, субкатегорія ближньої локативності, субкатегорія змішаної локативності, субкатегорія універсальної локативності.

Статья посвящена анализу транспозиционных возможностей наречий локативности. В ходе исследования проведено деление наречий локативности на 4 общие субкатегории, разработано 2 лексико-семантических графа для их основных субкатегорий, определено транспозиционный потенциал каждой из субкатегорий.

Ключевые слова: транспозиция, антропоцентризм, субкатегория дальней локативности, субкатегория ближней локативности, субкатегория смешаной локативности, субкатегория универсальной локативности.

The article focuses on the analysis of local adverbs' transposition potential. The local adverb classification into 4 general subcategories has been suggested. Two lexico-semantic graphs for the main local adverbs' subcategories have been differentiated. Transposition potential of every subcategory has been determined.

Key words: transposition, anthropocentrism, subcategory of distant locality, subcategory of nearby locality, subcategory of mixed locality, subcategory of universal locality.

Категорія простору (локативності), на рівні з категорією часу (темпоральності), є фундаментальною як у процесі концептуалізації та категоризації світу людиною, так і під час розкриття ролі мови у пізнавальному процесі, що реалізується шляхом породження дискурсу, як одного з основних елементів вираження мовця. У мовному полі простору знаходять своє вираження системні відношення, що притаманні навколишньому світу, когнітивному процесу пізнання дійсності, а також взаємообумовленості лінгвістичних та соціальних факторів [4, с. 1].

Категорія локативності розглядається, перш за все, у межах, антропоцентричної парадигми, оскільки існування та визначення місця будь-якого явища чи предмета у просторі відбувається через призму мовця. Особистісно-орієнтований характер досліджень визначає не тільки необхідність розгляду кожного явища у зв'язку із адресантом, але й дозволяє більш комплексно заглибитись у лексичну систему мови загалом і категорію прислівників локативності зокрема. Як зауважує О. І. Лещенко «сучасна лінгвістика пов'язує мовленнєву діяльність з усіма видами людської діяльності, чим об'єктивує її особистісно-орієнтований чи антропоцентричний характер» [5, с. 2].

Актуальність дослідження явища транспозиції у системі прислівників простору зумовлюється важливістю цієї фундаментальної категорії з точки зору когнітивної лінгвістики, вивченням лексичної системи мови та аналізом функціонування різних частин мови у дискурсі.

Мета роботи полягає у визначенні рівня транспозиційного потенціалу прислівників локативності у системі мови, що сприятиме подальшому аналізу транспозиційних можливостей частин мови в авторському дискурсі.

Прислівники простору чи локативності як складові категорії локативності, є не єдиними засобами її вираження, однак одними з найперспективніших з точки зору їх транспозиційного потенціалу. Доказом цього слугує той факт, що, процес адвербіалізації не завершений у жодній мові [3, с. 8], а також те, що частина прислівників самотійно виникла ще у

ранньоновоанглійському періоді, частина слів у подальшому перейшла до категорії прислівників, а інша частина все ще знаходиться на шляху до адвербіалізації [3, с. 8; 6, с. 12].

У ході проведення дослідження було опрацьовано 3788 прислівників, з-поміж яких, шляхом вибірки, було отримано 79 прислівників локативності. У вибірці не враховувалися прислівники з суфіксом – *ward*, якщо вони мали ідентичне значення до прислівників, що складались тільки з кореня, а також прислівники із уточненням географічного напрямку чи сторони.

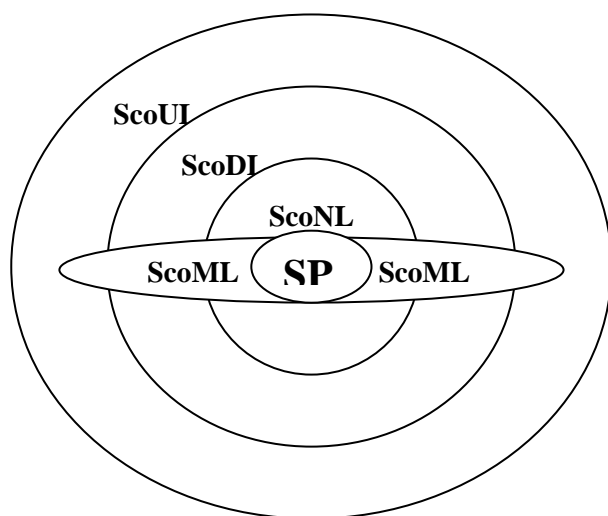
З точки зору мовця, всі прислівники локативності поділяються на дві діаметрально протилежні категорії близькості та дальності у відношенні до адресанта, а також виокремлюються прислівники, що відповідно до семантики речення, можуть належати до першої чи до другої категорії і, відповідно, утворюють змішану категорію. Поряд з ними існують прислівники, які не належать до жодної із вже вищезазначених категорій, оскільки є узагальнюючими за своєю природою та формують категорію універсальності. На основі проаналізованих прислівників нами була сформована Таблиця №1, де відображено розподіл прислівників локативності на 4 категорії відповідно до їхніх семантичних характеристик.

Таблиця №1

Прислівники категорії локативності

<i>Subcategory of distant locality</i>	<i>Subcategory of nearby locality</i>	<i>Subcategory of mixed locality</i>	<i>Subcategory of universal locality</i>
apart aside asunder away deviously forth farther distantly far faraway forward further off onward out outside outward remotely there	about here adjacently almost just in around centrally close to inwardly internally contiguously inside hereabout(s) indoors hereaway near nearby just about nearly nigh well-nigh right here within side-by-side	above ahead anywhere back backward(s) before behind below down east (etc.) elsewhere fore halfway here and there left low on over overhead upstairs under sidewardly somewhere up partway sideways up-and-down	abroad all over everyplace everywhere far and wide universally
19	26	28	6

У Таблиці №1 запропоновано поділ прислівників локативності на 4 субкатегорії, а саме: дальньої локативності, що містить 19 одиниць, ближньої локативності – 26 одиниць, змішаної локативності – 28 одиниць, універсальної локативності – 6 одиниць. З огляду на антропоцентричний характер мови необхідним є введення центральної точки на шкалі просторового розміщення – одиниці по відношенню до якої розташовуються локативні прислівники. Такою одиницею є мовець. На Рисунку 1 наведено співвідношення мовця та прислівників категорії локативності.

де, **Sp** – мовець

ScoDL – субкатегорія прислівників дальньої локативності

ScoNL – субкатегорія прислівників ближньої локативності

ScoUL – субкатегорія прислівників універсальної локативності

ScoML – субкатегорія прислівників змішаної локативності

Рис. 1. ЛСП прислівників локативності

ЛСП прислівників локативності створено в рамках функціонально-семантичної граматики О.В. Бондарка [2, с. 24] та теорії «системної категоризації» М.М. Болдирєва [1, с. 115] і поняття антропоцентричності, де мовець, разом із власним сприйняттям світу, виступає ядром поля. Найближче до мовця розташовуються прислівники ближньої локативності, чие місце у межах поля визначається близькістю до мовця. З точки зору положення мовця у просторі прислівники ближньої локативності формують навколо ядерну зону. Ближню периферію утворюють прислівники дальньої локативності, які характеризуються мобільністю у межах власної зони, що визначається віддаленістю від мовця. Прислівники універсальної локативності утворюють дальню периферію, хоча, у нашому випадку,

застосування цього терміну є доволі відносним, адже універсальність є загальною.

Окреме місце посідають прислівники субкатегорії змішаної локативності, оскільки завдяки транспозиційному потенціалу вони можуть переходити із субкатегорії у субкатегорію. На Рисунку 1 вони позначені таким чином, щоб одночасно перебувати у кожній з можливих субкатегорій та відображати зв'язок із мовцем.

Прислівники субкатегорії змішаної локативності можуть переходити як у субкатегорію прислівників ближньої, так і дальньої локативності, отже можна стверджувати про їхній «міжсубкатегоріальний» транспозиційний потенціал у межах прислівників простору загалом. Це відбувається шляхом поєднання прислівників субкатегорії змішаної локативності з певним інтенсифікатором, яким виступає прислівник з іншої субкатегорії локативності чи інший тип прислівника. Підтвердження існуванню «міжсубкатегоріального» транспозиційного потенціалу прислівників наведено у прикладах 1-3, де використано прислівник *above*, що належить до субкатегорії змішаної локативності, наприклад:

1) *For example, a tightrope-walker balances on a high wire strung sufficiently far above the ground and without a safety net; hence a fall would ordinarily be fatal.* [BNC]

У прикладі 1 прислівник *above* переходить із субкатегорії змішаної локативності у субкатегорію дальньої локативності завдяки використанню прислівника-інтенсифікатора *far*.

2) *The glasses were generous, so full that the surface of the wine trembled just above the rim.* [BNC]

У прикладі 2 має місце транспозиція прислівника *above* у субкатегорію ближньої локативності, чому сприяє прислівник-інтенсифікатор цієї субкатегорії – *just*.

3) *Except that Tammuz Malamute was very much above ground.* [BNC]

У прикладі 3 *above* переходить у субкатегорію дальньої локативності завдяки інтенсифікатору *very much*, що узагалі не належить до прислівників локативності.

Транспозиція спостерігається не тільки між субкатегоріями ближньої та дальньої локативності, але й у межах кожної з них, тобто прислівникам притаманна «інтерсубкатегоріальна» транспозиція наприклад:

4) *Hawaii and Iceland are nearly as far apart as it is possible to get on Earth, but both are composed of basalts, and oceanic volcanoes everywhere in the world are composed of almost identical basalts.* [BNC]

5) *At the funeral Duncan had stood apart from the rest of the family.* [BNC]

Приклади 4 та 5 вказують на те, що використання прислівника-інтенсифікатора, у нашому випадку *far*, може сприяти градації прислівників у межах однієї і тієї ж субкатегорії. Таким чином *far apart* має набагато вищий ступінь віддаленості, ніж виключно прислівник *apart*.

Прислівники субкатегорії універсальної локативності позбавлені транспозиційних можливостей, оскільки є неперехідними і функціонують виключено для узагальнення, наприклад:

6) *Women, on the whole, have not achieved an equal economic footing with men in British society and they will not achieve it universally overnight.* [BNC]

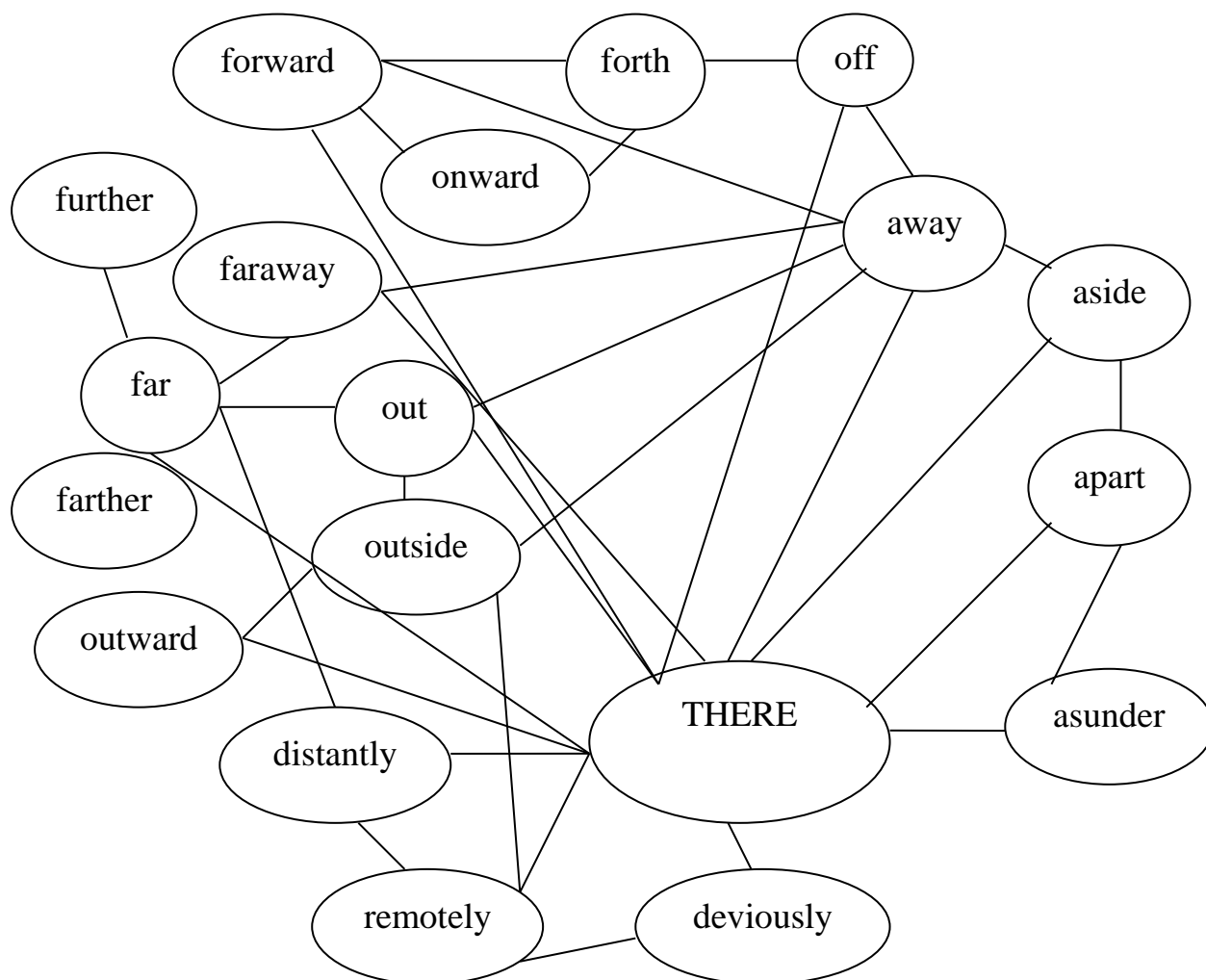
7) *While the average size of farms is four hectares, they are almost universally small with only 1% larger than 20ha.* [BNC]

У прикладах 6-7 використовується прислівник субкатегорії універсальної локативності *universally*, який, як очевидно з прикладів та семантики власне самого прислівника, не може переходити у субкатегорії ближньої чи дальньої локативності, навіть за умови використання прислівника-інтенсифікатора, як у прикладі 7. Це пояснюється антропоцентричними характеристикам категорії локативності, оскільки з точки зору мовця, предмет чи об'єкт жодним чином не стає ближчим чи дальшим по відношенню до нього.

Основним доказом, що дає змогу говорити про транспозицію прислівників у межах тієї чи іншої субкатегорії, є наявність у кожної з них лексико-семантичних ядер, що поєднують прислівники в єдину субкатегорію та унеможливають їх вихід за вказані рамки. Такими лексико-семантичними ядрами є прислівники *there* та *here*.

Лексико-семантичний граф there.

Лексико-семантичний граф *there* побудований на основі зв'язків, що існують між центральною лексемою *there* та прислівників субкатегорії дальньої локативності (див. Табл. 1), які не тільки репрезентують її, але й імпліцитно уточнюють семантику прислівника *there*.

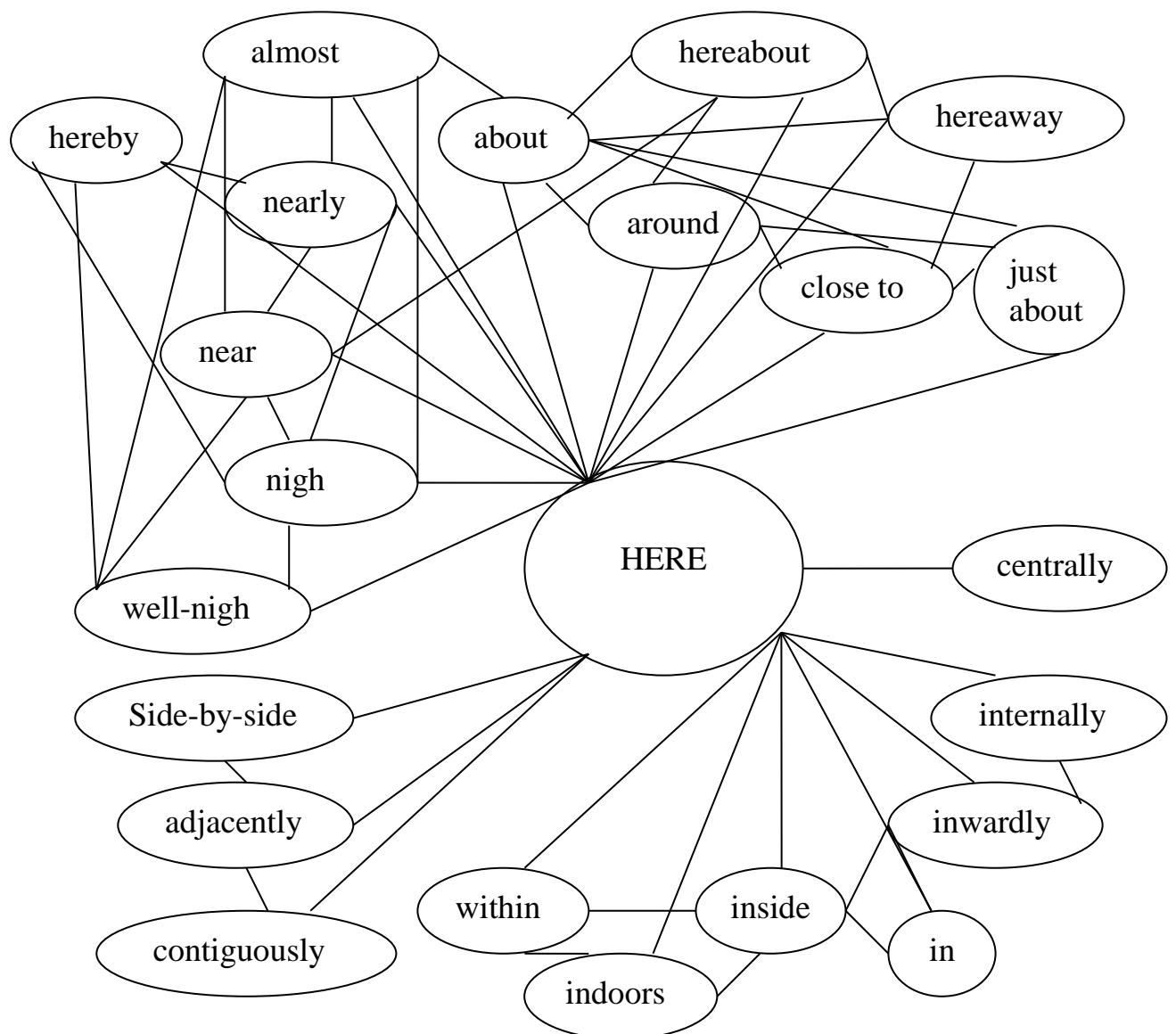
Рис. 2. Лексико-семантичний граф there

Розглядаючи лексико-семантичний граф *there* слід наголосити на його комплексності, що характеризується відсутністю окремих лексико-семантичних груп слів, тобто кожна лексема має не тільки прямий зв'язок з

ядром графу, але й опосередкований зв'язок з кожною іншою лексемою, що входить у вказаний граф (див. Рис. 2.). Наприклад, зв'язок між лексемами *asunder* та *deviously* не є прямим, як між *asunder* та *apart*, а опосередкованим, що реалізується двома шляхами – через ядро *there* та через проміжні ланки *apart*, *aside*, *away*, *outside* та *remotely*. Це, на нашу думку, свідчить про високий рівень транспозиції у субкатегорії прислівників дальньої локативності, адже наявність опосередкованих зв'язків сприяє можливому переходу прислівників із однієї субкатегорії в іншу та їхній взаємозаміні.

Лексико-семантичний граф here.

Лексико-семантичний граф *here* відображає зв'язки, що існують між центральною лексемою *here* та прислівниками субкатегорії ближньої локативності (див. Табл. 1).

Рис. 3. Лексико-семантичний граф *here*

На відміну від лексико-семантичного графа *there* граф *here* характеризується існуванням декількох лексико-семантичних груп, між якими має місце тільки опосередкований зв'язок, з проміжною ланкою у вигляді ядра графа – *here* (див. Рис. 3.) Такими лексико-семантичними групами є – групи *almost-about*, *inside*, *adjacently* та *centrally*. У першій групі виокремлено два суб'ядра, які й поєднують всі лексеми в єдину групу. Другою за чисельністю є група з суб'ядром *inside*, третьою – *adjacently*, четверта група містить єдину лексему – *centrally*. Наявність декількох лексико-семантичних груп знижує та звужує транспозиційний потенціал прислівників субкатегорії ближньої локативності, оскільки проблематично говорити про перехід прислівника між групами, які не мають прямих точок дотику, а пов'язані тільки опосередкованим зв'язком, що відбувається за участі ядра цілої категорії.

Таким чином, прислівники простору в англійській мові поділяються на 4 загальні субкатегорії: ближньої, дальньої, змішаної та універсальної локативності, яким притаманне явище транспозиції як між субкатегоріями, так і у їх межах, рівень якої неоднаковий, див. Рис. 4.

1) Subcategory of Mixed Locality	2) Subcategory of Distant Locality	3) Subcategory of Nearby Locality	4) Subcategory of Universal Locality
max	шкала транспозиційності		min

Рис. 4. Шкала транспозиційного потенціалу прислівників локативності

Так, найбільший транспозиційний потенціал закладений в прислівниках субкатегорії змішаної локативності, а переходи спостерігаються як між субкатегоріями, так і в середині останніх. У меншій мірі транспозиція притаманна прислівникам субкатегорії дальньої локативності та репрезентується переходами, що мають місце всередині самої субкатегорії. Меншим транспозиційним потенціалом характеризуються прислівники субкатегорії ближньої локативності, у ній існує не тільки основне ядро *there*, але й декілька суб'ядер, що звужують транспозиційні

можливості прислівників. Субкатегорія універсальної локативності позбавлена транспозиційних характеристик, отже відповідні прислівники функціонують виключно в її межах.

Перспективним видається подальше дослідження інших частин мови загалом та прислівників і прислівників часу зокрема з огляду на їх транспозиційний потенціал у мові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болдырев Н. Н. О функциональной категоризации языковых единиц / Н. Н. Болдырев // Категоризация мира: Пространство и время : материалы науч. конф. – М.: «Диалог-МГУ», 1997. – С.114-116.

2. Бондарко А. В. К теории поля в грамматике – залог и залоговость / А. В. Бондарко // Вопросы языкознания. – М.: ИЯ РАН, 1972. – № 3. – С. 20-25.

3. Козлова Л. А. Адвербиальные существительные в современном английском языке : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л. А. Козлова. – М., 1976. – 20 с.

4. Коцюк Л. М. Системні та функціональні характеристики англійських прислівників місця та напрямку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л. М. Коцюк. – К., 2003. – 18 с.

5. Лещенко О. І. Особливості реалізації антропоцентричності в англійських казках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. І. Лещенко. – К., 1996. – 21 с.

6. Орловская И. В. Образование наречий от именных слов : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / И. В. Орловская. – М., 1971. – 21 с.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. British National Corpus : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>